

Сегеда С.П.

доктор історичних наук, доцент, начальник

Науково-дослідного центру воєнної історії

Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

**ПРЕСА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ:
ДОСВІД І ПРОРАХУНКИ РАДЯНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПЕРІОДИКИ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (1939-1945 РР.)**

Нині, коли ведеться «гібридна війна» проти України, головним викликом, на нашу думку, є потужний та агресивний ворожий інформаційний тиск на розум і серця людей. Твердження, що перемога в інформаційній війні передуює перемозі в збройному протистоянні, актуальне як ніколи. У військовому середовищі існує термін «інформаційно-пропагандистське забезпечення», яке включає різноманітні засоби впливу на особистість військовослужбовця через культурно-просвітницькі заходи, пресу, особисте спілкування. Нестача інформаційного забезпечення суттєво послаблює бойовий дух особового складу, а разом і боєздатність війська.

Преса завжди була важливим чинником і складником ідеологічної діяльності як у військовому середовищі, так і поза ним, формувала позитивне сприйняття діяльності збройних загонів серед населення та сприяла підтримці з його боку. Розглянувши пропагандистську діяльність радянських військових друкованих органів у 1939-1945 роках, простежимо чіткі паралелі з роботою нинішніх російських ЗМІ. Радянська військова періодика була складовою системи союзної преси, що видавалася в інтересах тоталітарної держави, керувалася з Москви правлячою комуністичною партією. Однак є й інший аспект: нині становить інтерес практика організації роботи військових друкованих органів у бойових умовах Другої світової війни.

Складність історичної ситуації в Україні в середині ХХ століття зумовила політичну строкатість рухів опору на її землях під час Другої світової війни. На початок війни 1939 року східна частина України потерпала від радянського тоталітаризму, західна - від гніту та переслідування за українську ідею з боку Польщі, а численна еміграція різних спрямувань хоч і мала на меті здобути Українську Самостійну Соборну Державу, шукаючи собі союзників для цього, однак мало прагнула до єдності в боротьбі за неї. Українці, як і деякі інші народи, були втягнуті в політичну і моральну тріаду: опинилися не тільки по обидва боки фронту, а й воювали у національних збройних формуваннях проти обох

тоталітарних систем. Ситуація дещо нагадує сучасну, однак і має певні відмінності. Оскільки вся територія історичних українських земель була поневолена, тут перманентно точився рух опору із застосуванням різних форм боротьби - від збройного протистояння до інформаційно-пропагандистської війни. Журнал українських комбатантів «Перемога» (1951 р.) у статті «Пропаганда як окремий рід зброї» аналізує інформаційно-пропагандистську діяльність та визначає її як одну з найважливіших [5, с. 13-20], у тому числі й для успіху військових дій.

У 1941-1944 роках Україна стала основним плацдармом не тільки протистояння живої сили і техніки, тут же розгорталася і боротьба за ідеологічне панування. Радянська преса була спрямована насамперед на ідеологічну обробку в комуністичному дусі. Позитивно на становленні фронтової преси відбивалася постійна підтримка держави. До роботи у військових ЗМІ як кореспондентів було залучено письменників і провідних журналістів того часу, завдяки майстерності яких публікації викликали патріотичне піднесення та емоційний резонанс серед бійців. Багато письменників самі зголошувалися працювати у військовій періодиці, решту призивали наказом Політуправління РСЧА. Для роботи у ЗМІ було мобілізовано тих, хто в довоєнний час зарекомендував себе благонадійним. Для зміцнення редакцій військових газет до лав Червоної армії і Військово- морського флоту було призвано 943 письменники, із них 60 проходило службу в центральній пресі, 220 - у фронтовій, армійській пресі, пресі флотилій [6, с. 50].

Українські радянські письменники теж долучилися до фронтової преси. Зокрема, в газеті «За Радянську Україну», створеній наказом НКО СРСР від 30 липня 1941 р. «Про газети для населення окупованих радянських областей» при політуправлінні Південно-Західного фронту, служив О. Довженко. Він зауважував недоліки роботи тогочасної військової преси: «Газета „За Радянську Україну» - слабенька. Викрики „Брати і сестри» - це замало. Газета інформує, але не орієнтує, не підтримує дух народу - мученика в повній мірі, бо в газеті сидять, да простить мене Бог, холодні люди» [2, с. 190]. О. Довженко підкреслював недоліки газети, яка випускалася під пресом комуністичної ідеології: «Я ніде не читав ще ні одної критичної статті ні про безладдя, ні про дурнів, а їх хоч греблю гати, про невміння евакуювати, про невміння вірно орієнтувати народ. Всі наші хиби, всі болячки не викриваються, лакуються, і це дратує наших бійців і злить їх, як би чесно і сумлінно не ставилися вони до війни» [2, с. 206]. І ця практика лакування дійсності була характерна і надалі для багатьох радянських військових видань, її взяли на озброєння російські ЗМІ, не повністю позбулися й

українські.

В редакціях газет служило понад 4500 досвідчених військових журналістів [6, с. 50]. Проте, аналізуючи наявні джерела, автор статті дійшов висновку, що московська влада не довіряла працювати в ідеологічній царині основній масі журналістів з України. Наприклад, з близько 200 журналістів з України, які не повернулися з фронтів, лише 7% служили кореспондентами [3].

Преса в перші ж тижні війни сформувалася в єдину добре структуровану систему. Усього в роки Великої Вітчизняної війни в Червоній армії і на флоті виходило 5 центральних газет, 19 фронтових і флотських, 103 армійські газети і газети флотилій загальним накладом близько 3500 тисяч примірників [1, с. 447]. Колективне читання газет подекуди невинуватено витісняло живу бесіду з особовим складом.

Порівняно з довоєнною була реформована також структура редакцій, які склалися тільки з трьох відділів - фронтового життя, партійний, інформації. Однак з часом, після перших перемог, з'явилися і гумористично- сатиричні матеріали. Поряд з періодикою поширювалися листки-односторінки «Передай по цепочке», «Окопная молния», бюлетені і листівки з гаслом «Смерть німецьким окупантам», стіннівки. У військових газетах пропагували таку форму агітації як «листки-літучки» - особисті записки з підбадьорливим змістом конкретному бійцеві [7, арк. 37].

Зі вступом на українські землі керівництво Червоної армії змінило тактику ведення пропагандистської роботи через пресу у військах: «У зв'язку з тим, що на нашому фронті було особливо багато воїнів-українців і війська поповнювались головним чином за рахунок населення звільнених районів УРСР, Головне політичне управління Червоної Армії дозволило видавати щоденну фронтову газету українською мовою «За честь Батьківщини» [4, с. 62]. До того військові газети виходили російською мовою, однак у разі потреби ГПУ зверталось до національних почуттів бійців. Якщо для особового складу мобілізованих із середньоазіатських республік випуск газети їх рідною мовою був для влади вимушеною мірою, бо багато хто з бійців слабо володів або й зовсім не володів російською мовою, то видання газет українською мовою було своєрідною «грою на національних почуттях», продиктованою практичною необхідністю донесення комуністичної ідеології.

Таким чином, досвід застосування радянської військової преси періоду Другої світової війни в інформаційно-пропагандистському забезпеченні

демонструє в цілому успішне виконання поставлених перед нею завдань завдяки: вироблення стратегії інформаційної політики на період ведення бойових дій, усвідомлення сили друкованого слова і підтримці з боку держави, командування; ретельній роботі з кадрами та мобілізації цивільних журналістів, письменників у військові ЗМІ; регулярності виходу і масовості тиражів; роботи з пресою у підрозділах - колективному читанню, обговоренню; оптимальній організації роботи редакцій.

Література

1. Великая Отечественная война Советского Союза 1941-1945. Краткая история. / Ред. комиссия: Пospelов П.Н. (пред) [и др.]. - М.: Воениздат, 1967. - 622 с.
2. Довженко О. Україна в огні: кіноповість, щоденник / [Упоряд. і авт. передмов. О. М. Підсуха]. - К.: Рад. письменник, 1989. - 416 с.
3. Журналісти йшли в бій: книга пам'яті журналістів України, які загинули у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. / упоряд. Г. І Вартанов. - К.: Україна, 1995. - 144 с. іл.
4. Крайнюков К. В. От Днепра до Вислы. Военные мемуары / Крайнюков К. В. - М.: Воениздат, 1971. - 344 с.
5. Побігуций Є. Пропаганда як окремий рід зброї / Є. Побігуций // Перемога. - 1951. - № 1. - С. 13-20.
6. Попов Н. Советская военная печать в годы Великой Отечественной войны. 1941 - 1945 / Н. Попов, Н. Горохов. - М., 1981. - 275 с.
7. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации Ф. 32.- Оп. 11302. - Д. 2. (192). - 269 л.